

економіки, а також особливості процесів утворення інтелектуальної ренти в сучасній економіці України. Незважаючи на те, що у вітчизняній літературі значне місце відводиться дослідженню теорії ренти, питанням інтелектуальної ренти майже не приділяється уваги.

Інтелектуальна рента – це надприбуток, що отримується при використанні відтворюваних, не пов'язаних з експлуатацією природних ресурсів, інтелектуальних факторів виробництва, перш за все, інтелектуального капіталу. Вона утворюється у власників патентів на винаходи, суб'єктів інших видів інтелектуальної власності, отримала широке поширення і приносить надприбутки. Інтелектуальна рента є результатом таланту та ініціативи вчених, винахідників, інженерів, менеджерів і підприємців, які можуть претендувати на основну частину надприбутку. Ця рента є головним стимулом для підвищення інноваційної активності підприємства.

Результати дослідження. Отже, можливі три шляхи капіталізації трудового потенціалу: капіталізація частини прибутку, створеного працею всього колективу працівників; створення інтелектуальної власності для внутрішнього використання, перш за все, технологій спеціалізованими підрозділами з введенням особливої функції управління — технологічного менеджменту; використання особистих якостей окремих осіб, обраних, в основному, за неформальними ознаками, для створення нематеріальних компонентів реального капіталу.

Необхідною умовою реалізації цих шляхів є наявність або створення певної організаційної культури. Норми такої організаційної культури мають бути унікальними і недоступними для конкурентів. Цим буде обумовлена стратегічна стійкість даного підприємства. Як наслідок, при капіталізації трудового потенціалу ми маємо формування інтелектуальної ренти підприємства, тобто можливості отримання надприбутку та підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Література

1. Зинов В. Коммерциализация технологий и международная программа «Технологический менеджмент» [Електроний ресурс] / В. Зинов. – Режим доступу : <http://www.techbusiness.ru/tb/archiv/number1/page04.htm>
2. Салихова Р. С. Содержание и формы реализации интеллектуальной ренты в современной экономике / Р. С. Салихова // Весник ТИСБИ. – 2008. – № 3. – С. 19–25.

Надійшла 07.03.2011

УДК 339.543.0 (075)

Д. В. ЧУБ

Донбаський державний технічний університет, м. Алчевськ

СТРУКТУРНА МОДЕЛЬ РЕГІОНАЛЬНОЇ ІННОВАЦІЙНОЇ СИСТЕМИ

Розглянута базова структурна модель регіональної інноваційної системи з визначенням її складових елементів і з урахуванням функціональної спрямованості кожного з них.

The base structural model of the regional innovative system is considered with definition of constituents of its elements and taking into account a functional orientation of each of them.

Ключові слова: регіональна інноваційна система, структурна модель, регіон, функціональна спрямованість, підсистеми, інновації, суб'єкти.

Постановка проблеми. Сьогодні одним з найважливіших завдань України стає перехід на інноваційний шлях розвитку. В зв'язку з цим найбільшої актуальності набуває проблема формування і ефективного функціонування регіональної інноваційної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі підходи до визначення структури регіональної інноваційної системи сформували такі учені, як Ганеєва Г. [1], Гвоздева Є. [2], Заремський Б. [3], Іванов В. [4], Колошин О. [6], Лапаєв С. [7], Мараховський О. [8], Марков Л. [2], Монастирний С. [9], Тимофєєва Ю. [6], Чернова О. [15], Чистякова Н. [16], Штерцер Т. [2] та інші.

Невирішені частини проблеми. Разом з тим, слід відзначити відсутність в економічній літературі однозначності в розумінні структури регіональної інноваційної системи, її функціональної спрямованості. У зв'язку з цим, метою статті є формування структурної моделі регіональної інноваційної системи.

Основні результати дослідження. Для формування структурної моделі регіональної інноваційної системи представляється доцільним комбінування двох початкових типів моделей: моделі «чорного ящика», яка розглядає ресурсні потоки на вході і виході системи, і структурної моделі системи, що відображає набір і взаємозв'язок інститутів всередині системи [16, с.56]. В основі даної моделі регіональної інноваційної системи – одна з відомих моделей, запропонована В.В.Івановим [4], яка включає визначені складові (рис. 1). При формуванні даної моделі також використаний принцип структурної композиції регіональної інноваційної системи, запропонований групою вчених м. Томська на чолі з Є. Монастирним [9; 10].

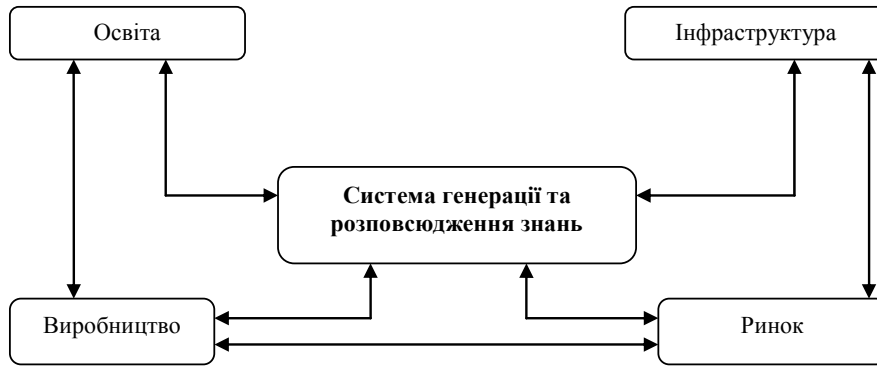

Рис. 1. Складові регіональної інноваційної системи [4]

Використання даного підходу представляється доцільним з наступних причин:

1. Модель «чорного ящика» дозволяє описати будь-яку систему з погляду перетворення вхідних ресурсних потоків через процес трансформації в результат діяльності системи.

2. Класична схема «чорного ящика» припускає аналіз не тільки ресурсів і результатів функціонування системи, але і опис всередині системи процесора, що забезпечує трансформацію ресурсів, які поглинаються, в продукцію (результат діяльності). Враховуючи, що всередині регіональної інноваційної системи протікає велика кількість процесів, обумовлених різними типами інституційних взаємозв'язків, пропонується внутрішню схему процесора замінити на структурну модель інноваційної системи.

3. Визначена класифікація інституційних елементів всередині структурної моделі дозволяє згрупувати схожим чином і результати діяльності системи, що дозволяє побудувати профілі регіональної інноваційної системи [16, с. 56-57].

Узагальнення існуючих підходів до визначення підсистем регіональної інноваційної системи, аналіз їх сутності і функціональної спрямованості (рис. 1) показує, що найчастіше дослідники виділяють чотири підсистеми з безліччю структурних елементів (табл. 1), зазначаючи при цьому, що зміст, функції і структура регіональної інноваційної системи аналогічні структурі національної інноваційної системи, тобто вона включає підсистеми генерації і розповсюдження знань, їх комерційного використання в економічній діяльності, формування кадрів і інноваційної інфраструктури [8, с.77].

Це пояснюється тим, що інноваційні процеси, які виникають як в національній інноваційній системі, так і в регіональній, однакові. Проте, саме вивчення регіональної інноваційної системи забезпечує той необхідний рівень деталізації наукового знання, який дозволяє врахувати специфіку і особливості кожної окремої території в рамках держави, а значить – створює об'єктивні передумови для ефективнішого управління системи в цілому [16, с.21].

На цій підставі, регіональна інноваційна система як цілісне утворення може бути розбита за функціональною ознакою на чотири взаємозв'язані підсистеми (табл. 1).

Таблиця 1

Структура регіональної інноваційної системи [8, с.77]

Основні підсистеми	Склад підсистеми
1. Підсистема генерації нових знань, інноваційних ідей, технологій	Організації, які здійснюють фундаментальні і прикладні дослідження, науково-дослідні інститути, центри або дослідницькі структурні підрозділи, лабораторії підприємств, фірм, вузів, дослідно-конструкторські бюро
2. Підсистема комерційного використання знань, технологій за допомогою виробництва і реалізації інноваційної продукції і послуг	Крупні, середні, малі фірми (підприємства), що здійснюють інноваційну діяльність: винахідництво, раціоналізація, впровадження нових технологій, нової техніки, освоєння випуску нових товарів і послуг; маркетингові служби, що визначають попит на нову продукцію. Суб'єкти економічної діяльності, домогосподарства, що пред'являють попит на інноваційну продукцію і використовують її в процесі виробництва і споживання.
3. Підсистема відтворення знань і формування кадрів для наукової і інноваційної діяльності	Установи шкільної освіти: школи, коледжі, ліцеї. Позашкільні освітні установи, установи професійної освіти. Підготовка наукових кадрів: аспірантура, докторантура.
4. Підсистема інноваційної інфраструктури, що створює необхідні умови для інноваційної діяльності	Інформаційні мережі, державна система науково-технічної інформації, патентно-ліцензійна служба, технопарки, бізнес-інкубатори, інноваційно-технологічні центри, венчурні фонди, консалтингові фірми і інші різновиди інфраструктурних установ.

Дані підсистеми виконують різні функції, до них можуть бути застосовані різні індикатори ефективності їх діяльності, тому їх виділення представляється доцільним. Функціонування кожної з цих підсистем робить можливим існування регіональної інноваційної системи як єдиного цілого [1, с.18].

Отже, можна зробити висновок: регіональна інноваційна система виникає внаслідок постійної взаємодії чотирьох підсистем, а саме: виробничої структури (підсистеми використання знань), що охоплює сукупність локальних підприємств, які часто демонструють тенденцію до кластеризації; сегменту НДДКР та

освіти (підсистема генерації знань), яка включає державні та приватні лабораторії, дослідницькі інститути, університети, агенції технологічного трансферу тощо; фінансової системи регіону, яка забезпечує фінансування інноваційного процесу та споживчого сектору, який формує попит на інноваційні продукти й, відповідно, вимоги до інновацій. Взаємодія зазначених елементів реалізується через відповідну ринкову та інноваційну інфраструктуру регіону. Специфічною особливістю регіональної інноваційної системи виступає неформальне інституційне середовище (взаємна довіра, традиції співробітництва, норми спілкування, регіональна культура), що визначає масштаби та динаміку процесу інтерактивного навчання та формування локальних виробничих, комунікаційних та соціальних мереж [3].

Рівень розвиненості регіональної інноваційної системи, таким чином, визначається ступенем розвиненості її підсистем, ефективністю формальної і неформальної взаємодії учасників регіональної інноваційної системи як всередині підсистем, так і між ними, і, нарешті, ступенем інтеграції регіональної інноваційної системи в національну і міжнародну підсистеми [2]. У якості надсистеми виступає держава на її регіональному рівні, що затверджує своєю стратегічною метою інноваційний розвиток [7].

Механізм моделі регіональної інноваційної системи виступає робочим інструментом для оцінки поточного стану моделі, побудови прогнозів інноваційного розвитку, підготовки і ухвалення управлінських рішень.

Регіональна інноваційна система служить сполучною ланкою між соціально-економічною політикою регіону, наукою, освітою, наукоємною промисловістю і ринком [11; 14]. Таким чином, регіональна інноваційна система базується на з'єднанні ринкової конкуренції з активною регіональною соціально-економічною політикою.

Таким чином, суб'єктами регіональної інноваційної системи виступають влада, дослідники, підприємці, посередники та освіта (табл. 2).

Таблиця 2

Суб'єкти регіональної інноваційної системи

Тип суб'єкта	Головна функція
Влада (державна, регіональна, місцева)	Встановлення та підтримка правил гри на ринку; стимулювання інноваційної активності; створення інноваційної інфраструктури.
Дослідники, інженери, дизайнери («прикладна» наука)	Розробка технологій, проектування, конструювання новацій (потенційних ринкових об'єктів)
Підприємці (бізнес)	Розробка і реалізація нових моделей бізнесу (інноваційних бізнес-проектів), фінансування дослідно-конструкторських розробок
Інфраструктура (посередники)	Послуги підприємцям та іншим суб'єктам інноваційної діяльності
Освіта	Підготовка інноваційно активних фахівців для усіх інших видів діяльності

Основу регіональної інноваційної системи складають підприємства, що прагнуть розвивати виробництво за рахунок інновацій та шукають канали отримання нових джерел знань: науково-дослідні організації, університети, окремі вчені і винахідники. Якщо такі канали, що сполучають підприємства з науково-дослідними організаціями, університетами і вченими, налагоджені, то інноваційна система працює і розвивається [6]. На цій підставі результат інноваційного розвитку залежить від рівня розвитку науки і освіти в регіоні [5]. У цьому контексті при визначенні регіональної інноваційної системи природний акцент робиться на взаємодії організацій, що генерують і передають знання, з організаціями, що використовують результати науково-технічної діяльності і реалізують продукцію на регіональному ринку і за його межами.

Отже, наявність всіх необхідних елементів регіональної інноваційної системи дозволяє ставити питання про її розвиток. Відсутність одного з елементів припиняє існування системи за визначенням. У ряді випадків в регіоні можуть здійснюватися окремі функції надсистеми – наукові дослідження або високотехнологічне виробництво, що має державну або глобальну значущість. Тоді на відповідних рівнях зосереджується управління цими процесами. Кожен елемент системи може існувати тільки тому, що знаходиться з іншими елементами в стані економічного обміну [7, с.87].

Мета функціонування регіональної інноваційної системи – підвищення конкурентоспроможності виробництв, розташованих в регіоні. Здатність генерувати і у відтворювальний процес інноваційні розробки є одним з визначальних чинників конкурентоспроможності і стійкого розвитку регіонів, що забезпечують самодостатність соціально-економічного потенціалу території. Економічне зростання регіонів корелює з інноваційним потенціалом, тому в стратегіях регіонального розвитку акцент зміщується з інвестування в основний капітал на сприяння зростанню інноваційної активності [15, с. 155].

Висновки. Таким чином, регіональна інноваційна система формується під впливом трьох найважливіших умов, які визначаються змістом [12; 13]: національної інноваційної системи; регіональної

політики, що проводиться на державному рівні, і направлена на ефективне використання потенціалу регіонів і вирівнювання їх економічного розвитку; соціально-економічної політики регіону, яка в значній мірі визначається особливостями регіону. Такий погляд на регіональну інноваційну систему витікає з позиціонування регіонів як елементів загальнонаціональної економічної системи. Отже, регіональна інноваційна система може бути визначена як складова частина соціально-економічної політики регіону, що направлена на реалізацію конкурентних переваг регіону при здійсненні національних науково-технічних пріоритетів і сприяє економічному зростанню регіону, переходу його економіки на інноваційний шлях розвитку.

Література

1. Ганеева Г. А. Теоретические аспекты функционирования региональных инновационных систем как основы устойчивого экономического роста региона / Г. А. Ганеева // Вестник Казанского технологического университета. – 2009. – № 5. – С. 15–19.
2. Гвоздева Е. С. Инновационная система Новосибирска: характеристика и направления развития / Е. С. Гвоздева, Л. С. Марков, Т. А. Штерцер // Регион: экономика и социология. – 2007. – № 2. – С. 172–183.
3. Заремський Б. В. Кластерна стратегія інноваційного розвитку регіонів в контексті глобальної економіки [Електронний документ] / Б. В. Заремський // Режим доступу : http://www.confcontact.com/20101008/2_zarem.htm
4. Иванов В. В. Проблемы и направления формирования российской инновационной системы / В. В. Иванов // О повышении роли государственного сектора науки в стимулировании инновационно-инвестиционной деятельности : аналитический сборник. – М. : Издание Совета Федерации, 2005. – 94 с.
5. Колесников С. В. Усиление роли инноваций как фактора повышения эффективности экономики / С. В. Колесников // Проблемы современной экономики : Евразийский международный научно-аналитический журнал. – 2009. – № 3 (31). – С. 23–30.
6. Колошин А. Н. Концепция развития инновационной системы судостроительной промышленности [Электронный документ] / А. Н. Колошин, Ю. Л. Тимофеева // Режим доступа : <http://www.ozakaz.ru/index.php?no=18&st=100>
7. Лапаев С. П. Стратегия формирования региональной инновационной системы / С. П. Лапаев // Вестник ОГУ. – 2010. – № 10 (116). – С. 83–90.
8. Мараховский А. А. Некоторые особенности взаимосвязей инновационных систем в Украине / А. А. Мараховский // БизнесИНформ. – 2009. – № 4 (1). – С. 76–80.
9. Монастырний Е. А. Структурная модель инновационной системы / Е. А. Монастырний // Инновации. – 2005. – № 8. – С. 49–54.
10. Монастырний Е. А. Методологическое обеспечение процессов формирования региональной инновационной системы / Е. А. Монастырний // Инновации. – 2006. – № 8. – С. 98–101.
11. Проблемы регионального развития: 2007–2010 / [В. А. Ильин, К. А. Гулин, М. Ф. Сычев и др.] ; под ред. В. А. Ильина. – Вологда : ВНКЦ ЦЭМИ РАН, 2007. – 184 с.
12. Программа сотрудничества ЕС и России. Особенности развития национальной и региональных инновационных систем в Российской Федерации. – 88 с.
13. Тишков С. В. Теоретические основы формирования региональной инновационной системы / С. В. Тишков // Материалы I Молодежного экономического форума «Инновационное развитие». – Петрозаводск : КарНЦ РАНС, 2009. – С. 50–53.
14. Хайдуков Н. А. Итоги и перспективы развития инновационной деятельности в Вологодской области / Н. А. Хайдуков, Д. В. Гарматюк // Материалы научно-практической конференции [«Управление и экономика: опыт, традиции, инновации»] (Вологда, 9–10 апреля 2010 г.). – Вологда : Легия. – 2010. – С. 47–53.
15. Чернова О. А. Содержание инновационных процессов в контексте регионального развития / О. А. Чернова // Вестник Томского государственного университета. – 2008. – № 316. – С. 155–160.
16. Чистякова Н. О. Региональная инновационная система: модель, структура, специфика / Н. О. Чистякова // Инновации. – 2007. – № 4 (102). – С. 55–58.

Надійшла 08.03.2011